

Boro VUČINIĆ*

CRNA GORA GEOPOLITIČKI U EVROATLANTSKOJ SFERI UTICAJA

Sažetak: Nakon čitave decenije od konflikata na Balkanu (koji su se odvijali devedesetih godina prošlog vijeka), Crna Gora je na mirno održanom referendumu 2006. godine obnovila svoju nezavisnost, priznatu još 1878. na Berlinskom kongresu. To je bila strateški važna, vizionarska odluka kojom je Crna Gora, kao nezavisan državni subjekat, pokazala zrelost da preuzme odgovornost za svoju budućnost i snažnije se uključi u članstvo većeg broja inicijativa za regionalnu saradnju, kroz širi proces evroatlantskih političko-bezbjednosnih integracija. Da kojim slučajem nije ostvarila ovaj najveći državni cilj koji je iznio snažan suverenistički pokret, Crna Gora bi, izvjesno i zauvijek, ostala samo fusnota u svjetskoj istoriji. Nakon obnove nezavisnosti najveće dostignuće savremene crnogorske države jeste prijem u NATO, kada se Crna Gora po prvi put u svojoj dugoj istoriji geopolitički izmjestila iz zone tradicionalno nestabilnog Zapadnog Balkana i prešla u sferu bezbjednog polja evroatlantskog uticaja.

Ključne riječi: *Crna Gora, Balkan, konflikti, referendum, geopolitika, EU integracije, NATO*

REGIONALNI ISTORIJSKI OSVRT

Sigurno neće biti greška ako se izlaganje na naslovljenu temu započne istorijski nepobitnom činjenicom da je „na Balkanu, što se tiče istorije antike i srednjeg vijeka, gotovo sve sporno. Postoji objašnjenje koje je, kada je riječ o historiografiji i naukama koje na njoj počivaju, svojevrsno ‘pravo na odbranu’: balkanski slovenski svijet je usudom okolnosti gotovo dva milenijuma bio prinuđen na razne gospodare, nikada nije bio svoj na svome, već uvijek u neizvjesnosti kom poretku pripada.“¹

* Dr Boro Vučinić, ambasador, Ministarstvo vanjskih poslova

¹ Nikčević, D. Vojislav, *Duklja i Prevalitana*, Matica crnogorska, Podgorica, 2012, str. 5.

Istorijski posmatrano, Zapadni Balkan je predstavljao demarkacionu zonu između Zapadnog i Istočnog rimskog carstva, a tokom Otomanske imperije graničnu liniju i kontaktno područje između katoličanstva i islama. Region je stoljećima obilovao sukobima različitog intenziteta, neprijateljstvima i neispunjenim nacionalističkim aspiracijama, što je doprinijelo kontinuiranoj nestabilnosti i stvaranju opšteg negativnog okruženja, a zbog čega je regija u dužem periodu egzistirala kao primaran, najsloženiji problem Evrope.

Geografija je u međunarodnim odnosima uvijek bila važan pojam i česti uzročnik prekida diplomatije, a poznato je da onaj najgori oblik rješavanja spoljnopolitičkih pitanja (upotreba sile prilikom osvajanja ili odbrane teritorije) nastupa kada diplomatija iscrpi svoje mogućnosti. Stoga se čini da je u duhu ove teme uputno saopštiti nekoliko uporednih i, ujedno, veoma relevantnih geografskih činjenica koje predstavljaju osnov — ne samo za ovu, već i za svaku drugu debatu koja se u svom sadržaju bavi regionalnim geopolitičkim pitanjima.

Tukididov prikaz Peloponeskog rata (koji se vodio između Sparte i Atine prije dvije hiljade i petsto godina) predstavlja jedan od najsvjetlijih historijskih primjera i veoma je poučan za Crnu Goru; on ukazuje na opasnost koju nosi pogrešan izbor u situaciji u kojoj je prisutna otvorena bezbjednosna dilema (evroatlantske integracije ili neutralnost)... U tom kontekstu, kao asocijacija na današnje bezbjednosne izazove i različite koncepte bezbjednosti — javlja se dijalog koji su stanovnici grčkog ostrva Mel u blizini Atine vodili sa predstavnicima dviju sukobljenih strana. Dva saveza koja su predvodili tadašnji gradovi-države Sparta i Atina vodili su poznati, dugi Peloponeski rat za prevlast na tom poluostrvu. Kolonizatori iz grada Sparte koji su ranije doselili na ostrvo Mel kazali su da u tom ratu treba da ostanu neutralni i da ne namjeravaju da prave savez ni sa jednom od sukobljenih strana. Atinjani su, bez obzira na svoju pacifističku namjeru, tražili od stanovnika ovog ostrva da im se pridruže u savezu protiv Sparte, što su oni odbili. Trenutak odbijanja da se stupi u zajednički savez značio je i promjenu u odnosima dviju strana. Raniji prijateljski odnos pretvoren je u neprijateljstvo i bezbjednosni problem — kako za Atinjane, tako i za stanovnike ostrva Mel. Želja Meljana za neutralnošću doživljavala se kao bezbjednosna prijetnja za Atinu. Atinjani su smatrali da ostrvo Mel može proglasiti neutralnost, ali da neće biti u stanju da je sačuva zato što je ostrvo isuviše malo i ne može ispuniti obećanje da se neće angažovati u

sukobu protiv Atine, te da će ostati neutralan posmatrač. Sparta je takođe željela da joj se pridruži ostrvo Mel u savezu protiv Atine. Dodatan razlog za to bilo je i navodno srodstvo žitelja ostrva Mel sa stanovnicima Sparte, što je predstavljalo još jedan otežavajući elemenat koji je Atinjane dovodio u sumnju da će Meljani do kraja imati neutralan stav.²

Navedeni primjer svakako nije slučajno odabran, već predstavlja dobru asocijaciju na današnje integracione procese, ali i na zagovor određenih političkih grupacija i etničkih struktura u nekim zemljama Zapadnog Balkana da treba ostati neutralan (u pitanju je „bratski nagovor“ velikog centra sa Istoka). Očigledna je neodrživost sugerisanog koncepta i prava je iluzija u današnje vrijeme (posebno u ovako složenim, ne samo regionalnim, već i evropskim i globalnim bezbjednosnim prilikama) smatrati sebe neutralnim na Zapadnom Balkanu, pogotovu kada za to niko ne pruža bilo kakve garancije. Fokusirajući se konkretno na aktuelni put Crne Gore ka evroatlantskim strukturama, u javnosti su često otvarane dileme — da li treba biti dio političko-bezbjednosnih integracija ili ne. Teško se može prihvatiti činjenica da je takav pristup, kao proizvod same bezbjednosne dileme, motivisan isključivo crnogorskim nacionalnim interesom, već se smatra da on predstavlja produženu ruku velike sile sa Istoka (koja, direktno ili preko regionalnih logističara) želi da realizuje svoje interesne pretenzije na Zapadnom Balkanu, smatrajući da će ohrabrivanjem koncepta crnogorske neutralnosti posljedično ostvariti još veći strateški uticaj koji vodi potpunoj dominaciji u regionu.³

BALKANSKI GEOPOLITIČKI ASPEKT

Balkan predstavlja most između Starog kontinenta i Azije s jedne strane, ali je to, s druge strane, istovremeno spona s Afrikom koja mu daje poseban značaj i dodatno — u velikoj mjeri doprinosi sveukupnoj geostrateškoj atraktivnosti jugoistoka Evrope. Stoga, za razliku od prirodne planinske zatvorenosti Apeninskog i Pirinejskog poluostrva prema evropskom kontinentu, rijeka Dunav u slučaju Zapadnog Balkana upravo ima vezivnu ulogu koja otvara mogućnost priključenja sa sjeverom i istokom Evrope.

² Vučinić, Boro, *Bezbjednosne integracije Zapadnog Balkana*, CID, Podgorica, 2017, str. 289–290.

³ *Ibid.*

U geostrateškom poimanju, kako objašnjava Südland, Balkansko poluostrvo predstavlja jugoistočnu izbočinu evropskog kontinenta. „Uzpori li se Balkansko poluostrvo s oba zapadnija južnoevropska poluostrva Apeninskim i Pirinejskim, odmah upada u oči, i to ne samo radi svoje glomazne širine, nego i zbog toga, što su oba pomenuta zapadna poluostrva vidljivo odijeljena od evropskog kontinenta prepoznatljivim granicama i velikim planinskim vijencima.“ Stoga se oba zapadna poluostrva prikazuju kao jedinstvena geopolitička cjelina, kao područja sposobna za jedinstvene etničke i političke zajednice. Naravno, ovakvog razgraničenja Balkansko poluostrvo prema sjeveru, ka Evropi, nema. „Njegova granica se mora naslutiti kao idealna svojevorno povučena crta... Tako da, Balkansko poluostrvo nije tim granicama odrezano od srednje i istočne Evrope i geografski omeđeno kao Apeninsko i Pirinejsko. Ako nadalje Balkansko poluostrvo pažljivo posmotrimo, uočiti ćemo, da se njegov masiv glavnim planinskim vijencima razdjeljuje u četiri vidljivo omeđena dijela: sjeveroistočni, jugoistočni, jugozapadni i sjeverozapadni. Isto tako, Balkansko poluostrvo se segmentira u pet geopolitički oštro razlučenih područja: najjužnije, jugozapadno, sjeverozapadno, jugoistočno i sjeveroistočno područje.“ Sa druge strane, „ako posmatramo Apeninsko i Pirinejsko poluostrvo, vidjeti ćemo, da su oni danas etnički i politički jedinstveni u skladu s geopolitičkom kompaktnošću. Nasuprot tome Balkansko poluostrvo, obzirom na svoju razućenost nije nikada bilo jedinstveno, a to nije ni danas. U skladu s takvom geopolitičkom rascjepkanošću, Balkansko poluostrvo nije nikada postalo pozornicom samosvojnih državnih tvorevina, koje bi bile kadre politički ujediniti cijeli Balkanski prostor. To je nekada pošlo za rukom samo velikim državama: Aleksandra Velikog, zatim rimskom carstvu, odnosno njenom ogranku — vizantijskom carstvu i posljednjoj, otomanskoj imperiji.“ To geopolitički i istorijski rascjepkano područje, prema Südlandu, postalo je kasnije „domovina južnih Slovena, među kojima Hrvati i Srbi ne bijahu prvi, nego posljednji Sloveni, koji su došli na Balkan“.⁴

⁴ L. von Südland (Ivo Pilar), „Južnoslavensko pitanje — prikaz cjelokupnog pitanja“, Hrvatska demokratska stranka, Varaždin, 1990, vidi str. 3–4. Ivo Pilar, pseudonimi: dr Juričić, L. v. Südland, Florian Lichttraeger (zbog toga što nije smio staviti svoje pravo ime Ivo Pilar, ovo djelo je napisao pod pseudonimom L. v. Südland, a puni naslov djela na njemačkom jeziku, na kojem je izvorno i napisano, glasi: L. v. Südland, *Die südslawische Frage und der Weltkrieg. Uebersichtliche Darstellung des Gesamt — Problems* , pa bi puni naslov ove veoma zanimljive knjige u prevodu

GEOSTRATEŠKI ZNAČAJ CRNE GORE KROZ ISTORIJU

Prilikom prelaska sa balkanskog na crnogorski prostor Radojičić⁵ kaže da je Crna Gora svojim geografskim položajem i prirodnim odlikama, posebno reljefnom izdvojenosti, prostor predodređen da na njemu skoro dva milenijuma bude posebna oblast ili država — rimska Prevalitana, slovenska Duklja — Zeta — Crna Gora.

Crna Gora je dio srednjeg Mediterana — kolijevke kulture čovječanstva, jednog od prirodno najljepših djelova Zemlje. Dio je Jugoistočne Evrope, prostora burne istorije, preko kojega su milenijumima vršena etnička kretanja. Dugo je za ovaj prostor upotrebljavan termin *Balkan* ili *Balkansko poluostrvo* — prema Radojičiću su to geografski netačni pojmovi koji su zaostali dio Evrope predstavljali kao kraj *zaostalosti i orijentalnog primitivizma*. Na sreću, u posljednje vrijeme se ovi termini se sve manje koriste. Zamijenjeni su, s razlogom, nazivom Jugoistočna Evropa.

„Osnovna komponenta spoljne politike Crne Gore — antiturska borba — izgrađivana je u XVIII stoljeću, a u XIX vijeku, zahvaljujući opštem razvoju i prilikama na Balkanu, ona prerasta u svoju višu fazu. Nemilost evropskih sila prinuđivala je Crnu Goru da se svojom energičnošću naturi evropskoj diplomatiji, i da je, mrseći njene račune, prinudi da razložno razmotri njene zahtjeve. Ona zato podstiče oslobodilački pokret u susjednim krajevima i veoma ga snažno pomaže. Zainteresovane za održavanje mira u Evropi, velike sile su ponekad uzimale u obzir crnogorske zahtjeve, ali su im teško izlazile u susret. A Crna Gora je, zato, često izazivala nemire baš onda kada su velike sile željele mir“, upravo kako bi se što više nametnula evropskoj diplomatiji, smatra Jovanović.⁶

Tako su, „u vrijeme Petra II odnosi sa Rusijom bili indirektni, vezani uglavnom za interese njene spoljne politike koji su zahtijevali mirno

glasio: *Južnoslavensko pitanje i svjetski rat*). Po Ivu Pilaru (u naučnim krugovima postoje podijeljena mišljenja o njegovoj istorijskoj ulozi), nacionalnom hrvatskom istoričaru i utemeljivaču hrvatske geopolitike, nazvan je 1997. godine Institut društvenih znanosti u Zagrebu.

⁵ Radojičić, Branko, „Geografske osnove viševjekovne državnosti Crne Gore“, u: Božidar Nikolić (ur.), *Crna Gora od iskona*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2010, str. 9–10.

⁶ Jovanović, Radoman, *Crna Gora i velike sile 1856–1860*, Istorijski institut SR Crne Gore, Titograd, 1983, str. 8–16.

držanje prema Austriji, uopšte na granicama, kao i za plaćanje godišnje pomoći“.⁷

Govoreći o geografskom položaju Crne Gore, možemo reći da se ona nalazi na terenu na kome su se u prošlosti ukrštali uticaji i interesi više velikih država, u prvom redu Austrije, Rusije i Turske. Smjelim poduhvatima i dovodenjem velikih sila pred svršen čin, Crna Gora je pojačala zainteresovanost za svoju politiku, pa se među velikim silama zaoštravala borba oko upliva u razvoj crnogorskih prilika.⁸

Geostrateška važnost, kako je već rečeno, imala je direktan uticaj na visok stepen zainteresovanosti velikih sila u determinisanju temeljnih odrednica razvoja ovog dijela Evrope, a što je za posljedicu imalo izuzetno složene nacionalne, kulturne, konfesionalne i bezbjednosne prilike. Njihova kontinuirana sukobljavanja na ovim prostorima, kao i direktni uticaj na vjersko opredjeljenje i svijest o nacionalnom i kulturnom identitetu i državnom uređenju, ostavili su dubok trag na prilike unutar regije. Upravo to se može reći za razdoblje dominacije dvije velike imperije — Otomanske i Habsburške. Oblici uticaja na društvene prilike varirali su od najbrutalnijih osvajачkih pohoda do suptilnog načina prenošenja kulturnih i civilizacijskih dostignuća tadašnjih imperijalnih centara moći, a njihov se sveukupan efekat uvećavao u zavisnosti od dužine njihovog prisustva u zemljama ovog dijela Evrope.

S obzirom na to da je „knjaz Danilo sa svojim krupnim planovima, ionako bio trn u oku austrijskim političarima, strah od revolucije na Balkanu primoravao je bečku vladu da Crnu Goru ne ispusti ispod svog uticaja, jače učvršćenog posredovanjem u crnogorsko-turskom ratu 1852–1853. godine“.⁹

Snažno je u vrijeme Krimskog rata počeo da jača francuski uticaj u Crnoj Gori. „Teškoće u kojima se našla Rusija bile su povoljna okolnost da Francuska zadobije jači politički uticaj u Crnoj Gori, na štetu tradicionalnog ruskog upliva. Crnogorski knjaz je prihvatio politički uticaj Francuske, jer je u njoj nalazio podršku nekim svojim zahtjevima i mogućnost da preko nje parališe mnogo opasniji austrijski upliv i snažan pritisak.“¹⁰

⁷ Manojlović, Mirjana, „Crna Gora u balkanskoj politici Nikolaja I“, *Matica crnogorska, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, br. 69, Podgorica, 2017, str. 320.

⁸ Jovanović, Radoman, *Crna Gora i velike sile 1856–1860, op. cit.*, str. 8.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

Na sjednici Kongresa od 26. Marta turski predstavnik Ali-paša izjavio je da: „Porta Crnu Goru smatra integralnim dijelom Osmanskog carstva i da ne namjerava da mijenja postojeće stanje u njoj. Na Kongresu su sile pobjednice, naročito na insistiranje Austrije, koja je nastojala da iz Crne Gore isključi po nju opasan ruski uticaj, zahtijevale da ruski punomoćnici daju izjavu u pogledu svoje politike prema Crnoj Gori. Ovi su izjavili da njihova vlada nema sa Crnom Gorom nikakvih drugih veza osim onih koji dolaze od simpatije Crnogoraca prema Rusiji i od osjećanja blagonaklonosti Rusije prema tim gorštacima.“¹¹

Tako „pobjeda koalicije zapadnih sila sve više ističe činjenicu da ni sama Austrija nije više jedini arbitar u Crnoj Gori i Hercegovini, uticaj Francuske će naglo porasti na Balkanu, naročito u Crnoj Gori... U sklop vrlo komplikovane borbe velikih sila oko pozicija na Balkanskom poluostrvu ubačeno je i pitanje regulisanja državnopravnih odnosa Crne Gore s Turskom i njenog teritorijalnog širenja. Na ovom, konkretno neodložnom, pitanju ogleđaće se pozicije velikih sila prema balkanskim problemima, a odnosi među njima odlučujuće će uticati na rješavanje životnih pitanja Crne Gore.“¹²

Stoga je „pasivan stav ruske diplomatije na Pariskom kongresu protumačen na Cetinju kao njena nemoć da išta korisno postigne za Crnu Goru na međunarodnom polju, pa je to dovelo do naglog zahlađenja crnogorsko-ruskih odnosa, do napuštanja oslonca na Rusiju i orijentisanja na Francusku. Spoljnopolitički plan knjaza Danila davao je veoma velike mogućnosti za jačanje francuskog uticaja u Crnoj Gori, pošto je omogućavao da se istiskivanje ruskog upliva iz nje izvede na delikatan način.“¹³

„Pojačana zainteresovanost Francuske za Crnu Goru imala je daleko-sežne neposredne posljedice za ovu malu knjaževinu. Crna Gora na taj način izlazi iz isključivog domena ruskog uticaja i austrijske zainteresovanosti i ulazi u sferu pojačanog interesovanja velikih sila.“¹⁴

Pariski mir bio je putokaz ka načelu „Balkan balkanskim narodima“, odnosno ka saradnji balkanskih naroda u jednom velikom oslobodilačkom ratu. Nažalost, proći će i više od pola vijeka prije nego što se stvore

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

uslovi da uski nacionalni interesi zakratko budu potčinjeni zajedničkim i to neće biti bez posljedica za dalji razvoj Balkana.¹⁵

Posebno je danas vrijedna istorijska činjenica da je „u jeku američkog širenja, Crna Gora bila prva evropska i svjetska zemlja koja je ponudila Americi stalne baze na moru. Kada je istekao mandat od 25 godina za protektorat nad Bosnom i Hercegovinom, Austrougarska je formalno anektirala Bosnu i Hercegovinu. U takvim okolnostima crnogorski knjaz Nikola želio je da sasvim osigura svoju zemlju od austrougarskih ambicija, ali i da ojača svoje šire ambicije u objedinjavanju srpskog i crnogorskog naroda. Prilikom oproštajne posjete američkog poslanika Pirsona, koji je iz Atine bio akreditovan i na Cetinju, predsjednik crnogorske Vlade, dr Lazar Tomanović, ponudio je 1909. godine da SAD ustupi 'zauvijek i besplatno, bezuslovno i bez rezerve' zaliv Valdanos sa obalskim pojasom koji bi obuhvatio oko 25 kvadratnih milja, s ciljem da SAD 'ustpostave pomorsku bazu i stanicu za snabdijevanje u evropskim vodama'. Ovakav predlog šokirao je Amerikance. Ovo je bila prva ovakva ponuda koju su SAD uopšte do tada dobila i bila je povezana sa okončanjem Aneksione krize i prestankom austrougarskih ovlašćenja u kontroli crnogorske obale.“¹⁶

Čini se da ovih nekoliko istorijskih sekvenci mogu biti dobra spona sa okvirnom temom ovog naučnog skupa, naročito u dijelu u kojem je neophodno osvrnuti se na istorijat spoljne politike Crne Gore u kontekstu odabrane teme (koja se odnosi na istorijsku crnogorsku geopolitičku pozicioniranost tokom prethodnih nekoliko vjekova).

U novijem istorijskom pripadništvu Crne Gore raznim oblicima jugoslovenstva treba neizostavno podsjetiti na posljednju veliku federalnu zajednicu, koja je bila vanredno značajan geostrateški i geopolitički faktor — ne samo u regionalnim, evropskim, već i u globalnim okvirima.

SOVJETSKO-JUGOSLOVENSKI SPOR, DIO HLADNOG RATA

Kao dobra geopolitička uvertira današnjem pripadništvu Crne Gore evroatlantskoj zajednici može poslužiti sukob sa SSSR, kada se Jugoslavija,

¹⁵ Manojlović, Mirjana, *Crna Gora u balkanskoj politici Nikolaja I*, str. 342–343.

¹⁶ Bisenić, Dragan, „Kralj Nikola prvi u Evropi nudio bazu SAD“, <https://www.danas.rs/svet/kralj-nikola-prvi-u-evropi-nudio-bazu-sad/>, *Danas*, 23. septembar 2018.

i u njoj Crna Gora sa ostalim federalnim jedinicama, našla u najtežoj političko-bezbjednosnoj situaciji tokom svog istorijskog trajanja.

U kontekstu novonastale sovjetsko-jugoslovenske krize, početkom jeseni 1949. godine, State Department je već imao razrađenu političku taktiku i strategiju naspram Jugoslavije. U tom smislu značajna su dva dokumenta. Prvi dokument razlikuje kratkoročne i dugoročne ciljeve američke analize. „...Neposredni cilj, u svijetlu Titovog izazova Staljinu i stava da titoizam treba održati kao erozivnu dezintegracionu snagu unutar ruske ‘zone vlasti’, jeste da se izvuku maksimalne političke prednosti iz ove svađe unutar komunističke porodice.“ Dugoročno gledano, američki cilj bio je „...povratak ove zemlje kao demokratskog, nezavisnog člana međunarodne zajednice, koji saraduje i priklanja se Ujedinjenim narodima, koji je spreman da u cjelosti pridonese međunarodnom miru i blagostanju“. Ovim ciljevima trebalo je stremiti putem odobravanja ograničenog izvoza najpotrebnije robe Jugoslaviji, kako bi ona učvrstila ekonomsku, a time i političku nezavisnost od SSSR. Kratkoročna politička taktika sastojala se u sljedećem: „Ne otvarati se prema Titu, već čekati da se on obrati Sjedinjenim Državama. Ali, s druge strane, ne povlačiti ni jedan potez koji bi se u Beogradu mogao protumačiti kao rezerviranost Washingtona.“ Što se tiče dugoročnog cilja, tj. ponovnog pretvaranja Jugoslavije u zapadnu demokratiju, ocijenjeno je da je Jugoslavija još uvijek totalitarna diktatura predvođena ljudima koji su ustrajno sprovodili (i nastavljaju sprovoditi) antiameričku politiku. Ekonomske sankcije Informbiroa protiv Jugoslavije prisiljavaju Jugoslaviju da svoju trgovinu preusmjeri na Zapad, što je jedan od glavnih ciljeva *Marshallova plana*..., stoga u State Departmentu kažu da „moramo biti spremni da iskoristimo svaku priliku da Jugoslaviju privučemo Zapadu, politički i ekonomski“. Konačno, State Department je planirao i svoje akcije u slučaju daljeg produžavanja, odnosno pojačavanja tekućeg sovjetskog pritiska na Jugoslaviju. Ocijenjeno je da u postojećim okolnostima SAD treba da nastave svoju politiku „održavanja Tita na površini“ putem ograničene ekonomske pomoći, da predvide mogućnost isporuke oružja na *ad hoc* bazi ukoliko ga Tito zatraži. Ocijenjeno je i da, u slučaju napada na Jugoslaviju, u Grčkoj treba hitno organizovati baze za jugoslovensku armiju koja će izvjesno nastaviti sa gerilskom borbom protiv okupatora.¹⁷

¹⁷ Bekić, Darko, *Jugoslavija u hladnom ratu (Odnosi sa velikim silama 1949–1955)*, Globus, Zagreb, 1988, str. 97–100.

Mnogo godina kasnije John Cambell, koji je neposredno bio zadužen za Jugoslaviju, napisao je u svojim sjećanjima: „...To nije bila izjava, pažljivo sročena u State Departmentu. Ali, mogla je i biti. S grubom otvorenošću, tipičnom za Harry Trumana i Georga Allena ona je obavijestila svijet, i posebno Sovjetski Savez, da je sovjetsko-jugoslovenski spor postao dio hladnog rata i tako sadržavao opasnost pravog rata između velesila. To nije bila preuzeta obaveza, ali su eksplicitnim uvrštavanjem Jugoslavije u okviru svoje temeljne politike, SAD učinile veliki korak prema ‘bacanju ogrtača’ svog bezbjednosnog jemstva, preko Titovih ramena.“¹⁸

POKRET ROĐEN NA BRIONIMA

Nakon raskida sa SSSR 1948. godine, Jugoslavija se opredijelila da nastavi kao nesvrstana država, bez obzira na određeno približavanje NATO-u koje je postojalo prije toga. Prema tvrdnji respektabilnih jugoslovenskih poznavalaca međunarodnih odnosa, još je čak davnih pedesetih godina XX vijeka maršal Josip Broz Tito, predsjednik Jugoslavije, nastojao da uvjeri američku i britansku vladu da bi se u slučaju rata s Istočnim blokom jugoslovenska vojska borila na strani NATO-a, čak i ako Jugoslavija ne bi bila direktno napadnuta.¹⁹

Servan-Schreiber kaže: „Nehru se ne osjeća ugodno. ‘Govorit će nam’ da namjeravamo stvoriti neki novi blok, a naša je zajednička težnja upravo da budemo protiv blokova! ...Vidimo kako se rađa ‘veliki cilj’. ‘Dva diva’, opijena svojim dvobojem, osobito u ličnostima Hruščova i Dullesa, izvrnut će smisao, pa će pokret rođen na Brionima biti jednako mrzak i jednome i drugome. Smjesta će se sukobiti oko onoga koji im se pričinja najranjivijim i koji se nalazi na najosjetljivijoj točki — to je Naser, u srcu Srednjeg istoka.“²⁰

Odlazak u svijet nesvrstanih, ispostaviće se kasnije, bila je kobna greška, s obzirom na to da je to bila organizacija bez elemenata bezbjednosno-odbrambene zaštite svojih članica, kojoj je upravo i bio glavni cilj da se vojnoblokovski ne svrstava. Zbog toga je kasnije talas širenja Evropske zajednice prema jugu zaobišao prostor Zapadnog Balkana, odnosno

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Vučinić, Boro, *Bezbjednosne integracije Zapadnog Balkana*, op. cit., str. 195.

²⁰ Servan-Schreiber, Jean-Jacques, *Svjetski izazov*, Globus, Zagreb, 1980, str. 130–132.

Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju, upravo zbog njene, kako će se kasnije ispostaviti, pogrešne spoljnopolitičke orijentacije prema Pokretu nesvrstanih. Osim takvog spoljnopolitičkog kursa, postojali su i unutrašnji razlozi nastali zbog društvenog, socijalističkog poretka koji je izrastao iz komunizma, kao i zbog još uvijek naglašenog osjećaja da takvom društvu nema mjesta u krugu zemalja koje imaju drugačije političke i ekonomske društvene poretke. Svakako da je to bio momenat koji je dodatno otežavao u ukupnom razvoju prilika u bivšoj SFRJ, momenat koji je vremenom postajao sve više opterećujuć.²¹

PREVLAST GEOPOLITIKE NAD IDEOLOGIJOM

Zapadni Balkan (mnogi autori smatraju da je i dalje geografski najtačnije nazivati ovaj region ovako) upravo je postao svojevrsni poligon geopolitičkog nadmetanja. Dobrovoljnih aktera je više nego dovoljno. Tu su, pejorativno rečeno, pored starih imperijalnih igrača i njihovih asistenata, sada i novi globalni akteri koji vješto umrežavaju geoekonomiju sa geopolitikom. Naravno da to ne treba da čudi, samo su interesi vječni.

Geopolitika koja, izvjesno, nije bila toliko vidljiva tokom perioda Hladnog rata doživjela je svoju renesansu. U kontekstu najvećih globalnih tranzicionih promjena dogodila se potpuna prevlast geopolitike nad ideologijom.

Brzezinski je kazao da su „SAD jedina istinski globalna sila u istoriji čovječanstva koja dominira u četiri ključna domena globalne moći: vojnom, *ekonomskom*, tehnološkom, a SAD su takođe i centar vrhunskog obrazovanja. Kratkoročni cilj SAD je njeno održavanje kao jedine globalne sile, a dugoročni cilj je rast institucionalizacije globalne saradnje.“²²

Da li bi se to i danas, u doba Trampa, moglo reći — America first...?

„Nakon završetka bipolarnog perioda globalnih odnosa, od svih geografskih regija Starog kontinenta, jugoistok Evrope je najtragičnije preživljavao geostrategijske, geopolitičke i geoekonomske promjene koje su pogodile Evropu. Riječ Balkan u Evropi priziva slike etničkih konflikata i rivalstava između regionalnih velikih sila i, kako kaže Zbignjev Brzezinski,

²¹ Vučinić, Boro, *Bezbednosne integracije Zapadnog Balkana*, op. cit., str. 195.

²² Brzezinski, Zbignjev, *Velika šahovska tabla*, Romanov, Banja Luka — CID Podgorica, 2001, str. 85–116.

tradicionalno predstavlja „...potencijalnu geopolitičku nagradu za evropsku supremaciju.“²³

U međunarodnim odnosima hegemonija je, kao oblik distribucije moći, nakon okončanja Hladnog rata postala dominantan koncept i prevagnula u korist SAD u odnosu na bivšeg suparnika SSSR, odnosno kasnije Rusiju. Na globalnoj geopolitičkoj pozornici geopolitički diskurs bipolarnog odnosa supersila zamijenjen je hegemonističkom konstelacijom međunarodnih odnosa u kojoj su ključnu ulogu preuzele SAD kao jedina hegemon-supersila.

Trijumf liberalne hegemonije nad područjem pokrivenim Željeznom zavjesom i raspad SSSR i Jugoslavije nagovijestio je uspostavljanje novog svjetskog poretka koji će, kako će se kasnije potvrditi, biti mnogo više geopolitički, a mnogo manje ideološki.

Kreiranje pozicija moći i geopolitička pomjeranja u novoj geografiji svijeta favorizuju geopolitiku u odnosu na ideologiju. Jednako, potrebno je i sam ideološki koncept u posthladnoratovskom dobu drugačije shvatiti, s obzirom na to da je svijet postao mnogo složeniji nego za vrijeme Hladnog rata.

Posthladnoratovski kontekst svojim geopolitičkim promjenama dao je prednost geopolitici u odnosu na ideologiju, iako ponašanje geopolitičkih stožera i geopolitičkih igrača i uspostavljanje nove konstelacije odnosa u svijetu — ipak pokazuje da su veze ideologije i geopolitike ostale vrlo jake. U modernom periodu ideologija nije postala suvišna, već je počela da služi kao paravan za oblikovanje geopolitičkog razmišljanja određenih centara moći.

Dominacija geopolitike nad ideologijom dogodila se u onim državama koje su u posthladnoratovskom ambijentu postale previše slabe da nakon kraha preovlađujuće ideologije svoju snagu ponovo projektuju na platformu ideologije, tačnije da svoj ideološki koncept pokušaju predstaviti kao univerzalni, upravo onako kako su to radile tokom perioda Hladnog rata. Nezaobilazan primjer takve države jeste Rusija, ključna država bivšeg SSSR.

„Ruska politika prema Balkanu od vremena Petra Velikog je uvijek bila motivisana ‘višim političkim ciljevima’ prema drugim velikim silama, posebno prema Turskoj. Naravno, ne treba isključiti ni određenu naklonost

²³ *Ibid.*

zbog bliskosti u religiji i etnosu. Činjenica je, ipak, da su balkanski narodi i njihove težnje uglavnom bile sredstvo za ostvarenje ‘ruskog sna’ — vladavina nad moreuzima Bosfor i Dardaneli.²⁴

Pomenuto dobija na značaju posebno kada se nadoveže na geopolitičko i djelimično ideološko suprotstavljanje Rusije Zapadu i, posljedično, svim državama koje su mu bliske. Nažalost, ovo se pitanje u veoma neprijatnom ruskom scenariju manifestovalo nedavno, baš u trenutku kada je trebalo da se Crna Gora geopolitički izmjesti sa prostora tradicionalnog Balkana i uđe u polje evroatlantske sfere uticaja.

Treba podsjetiti da je u Crnoj Gori prije dvije godine spriječen pokušaj državnog udara, dirgovan — kako relevantne adrese tvrde — iz sjedišta ruskog FSB-a na moskovskoj Lubjanki, i to upravo zbog njene nove, prozapadne orijentacije.

Ovih dana se na referendumu za članstvo u NATO-u, bez ikakve pate-tike, ne rješava samo sudbina Makedonije, nego se vrlo vjerovatno opredjeljuje politička budućnost i stabilnost Balkana. Stoga Rusija neće tako lako dozvoliti da joj se ponovi situacija sa Crnom Gorom koja je pretrčala u krilo NATO-a. Upravo se zato „crnogorskog scenarija“ pribijavaju u Skoplju.²⁵

No „kada je riječ o Makedoniji, važno je istaći da na predstojećem referendumu o imenu države koji se održava za par dana, neće biti najvjero-vatnije upitna podrška, nego je ono što brine NATO i EU odziv birača“.²⁶

Moglo bi se reći: „Meka moć Rusije na Zapadnom Balkanu se uglavnom zasniva na proklamovanju ‘bratskih veza’ i ‘osjećaja žrtve’, međutim ona je, ipak ograničenih geopolitičkih dometa, pored ostalog i zbog jednostavne činjenice, što se ne graniči sa njegovim zemljama.“²⁷ Navedeni primjeri su dodatno snažan prilog nizu argumenata koji geopolitiku favorizuju u odnosu na ideološka stremljenja.

²⁴ Vidjeti fusnotu 7, str. 317.

²⁵ Vurušić, Vlado, „Makedonija na povijesnoj prekretnici“, *Jutarnji list*, Zagreb, 18. septembar 2018.

²⁶ Tonino Picula, zastupnik Republike Hrvatske u Evropskom parlamentu, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu, 22. 9. 2018, na kojoj je organizator bila Crnogorska PEU.

²⁷ Bechev Dimitar, *Russia in the Balkans: How should the EU respond?*, Brussels, 2015, http://aei.pitt.edu/68415/1/pub_6018_russia_in_the_balkans.pdf, 17. 8. 2018. Dimitar Bechev, EPC Academic Fellow, Director of the European Policy Institute (Sofia) and Visiting Fellow, Centre for European Studies, Harvard University.

ZAMRZAVANJE POSTOJEĆIH PROBLEMA

Posao Rusije na Zapadnom Balkanu donekle je olakšan problemima nagomilanim u regionu, postojanjem „zamrznutih konflikata“ (BiH), „zamrznutih sporenja“ (Makedonija), „zamrznutih demokratija“, te konačno „zamrznutog procesa proširenja“ EU.²⁸

Trend dominacije vanjskih faktora, s pretežno negativnim uticajem na regionalnu bezbjednost, nastavio se tokom prošlog stoljeća i obilježen je oružanim sukobima s dramatičnim posljedicama. Period *nametnutog* mira pod direktnim uticajem dominantnih svjetskih sila (u kojem se *stabilnost jugoistoka Europe* ostvarivala pretežno na račun političkih sloboda naroda Zapadnog Balkana i kontinuiranim sistemskim izbjegavanjem rješavanja postojećih problema, tačnije — njihovim zamrzavanjem) rezultirao je dramatičnom eskalacijom bezbjednosnih izazova s kraja prošlog vijeka.

Ruska politika u regionu uvijek je procjenjivana u kontekstu ruskih unutrašnjih potreba. Gledano iz globalnog aspekta, teško je bilo pretpostaviti da će početak XXI vijeka biti obilježen ovako nesagledivim, a često i dramatičnim razvojem događaja na međunarodnom planu.

Svu kompleksnost geopolitike u multipolarnom svijetu, kao i važnost i složenost očuvanja regionalne bezbjednosti i stabilnosti, pokazala je 2015. godina, koju su obilježila velika migratorna kretanja i terorizam, i to ne samo u Evropi. To je godina u kojoj se vidjela implikacija tih i drugih događaja na značaj geostrateškog položaja Zapadnog Balkana, što je rezultiralo pozivom Crnoj Gori za NATO i pozivom koji je Makedoniji stizao sve do rješenja spora zbog imena sa susjednom Grčkom.

Jedan od najozbiljnijih generatora krize na Zapadnom Balkanu jeste njegova multietničnost i multikonfesionalnost. Za zemlje razvijene demokratije to predstavlja društvenu vrijednost, dok je za ovaj region to veliko opterećenje i zato su etnički i vjerski sukobi bili izvor nestabilnosti na ovom prostoru u dugom periodu njegove istorije.²⁹

²⁸ *Conference report by: Franz-Lothar Altmann, Hansjörg Brey, Johanna Deimel, Wim van Meurs, Dušan Reljić, Michel Tannas, The Western Balkans: Interests and Policies of the EU, Russia and Turkey Panel II: Assessing EU Policies Towards the Western Balkans, Berlin, 16–17 October, 2014, https://www.sogde.org/wp-content/uploads/2015/04/conference_report_sog_western_balkans.pdf, 18. 9. 2018, pg. 4.*

²⁹ Vidjeti fusnotu 2, str. 148.

Tako se može reći da Dejtonski sporazum ni poslije četvrt vijeka nije donio ništa novo, niti ima izgleda da će donijeti.

Prema relevantnim mišljenjima, ukoliko bi došlo do razmjene teritorije Srbije i Kosova, to bi mogla biti nova tragedija u trenutku kad je Evropska unija u krizi i kada na Zapadnom Balkanu (JIE) ima bar 18–20 neriješanih pitanja. U takvim uslovima prolongiranje ulaska Crne Gore u EU jeste rizik koji neke velike zemlje koje se protive proširenju vide kao šansu za svoju politiku suprotstavljanja proširenju.³⁰

Evropska unija s novim zidovima i ogradama nije koncept za budućnost. Konačno, ovo je samo jedan od razloga zbog kojih proces evroatlantskih integracija zapadnobalkanskih zemalja treba snažno ubrzati, kako to potvrđuje i Mihael Rot, ministar za Evropu njemačkog MIP-a. Evropska unija i Zapadni Balkan dijele isti prostor i iste interese i, prema vjerovanju visokih evropskih zvaničnika, mogu dijeliti istu evropsku budućnost.³¹ Takođe, trend iseljavanja sa Zapadnog Balkana u post-konfliktnom periodu nije se sveo na razumniju mjeru, što se može vrlo razložno objasniti neadekvatnom brigom Evrope oko ovog dijela njenog prostora.

Centralno pitanje koje je tranzicija donijela sa sobom bilo je, a i dalje je, vrlo značajno pitanje održive bezbjednosti i stabilnosti Zapadnog Balkana. Brojne tranzicione slabosti još su uvijek prisutne u njegovim zemljama, a njegova društva i pored evidentnih promjena i napora koji se u tom pravcu čine, još uvijek ne iskazuju neophodnu spremnost za demokratizaciju kao najvažniji ishod takvih tranzicionih procesa.³²

CRNOGORSKO OKRETANJE ZAPADU

U Crnoj Gori pravi proces tranzicije započinje tek podjelom vladajuće elite 1997. godine, kada se krilo koje se suprotstavilo Miloševiću demokratski izborilo za prevlast. Tako počinje politika udaljavanja od Beograda i okretanja prema Zapadu, što je uslovalo ozbiljne promjene na crnogorskoj političkoj sceni. Od posebnog značaja bilo je integrisanje dijela ranije potpuno marginalizovanih proevropskih krugova koji su se zalagali za

³⁰ Vidjeti fusnotu 26.

³¹ Vidjeti fusnotu 2, str. 151.

³² *Ibid.*

nezavisnost Crne Gore i prihvatanje svih vrijednosti zapadne civilizacije. To je u konačnom rezultiralo stvaranjem jakog bloka političkih subjekata koji će dovesti do crnogorske nezavisnosti i deklarisanja za evropske i evroatlantske civilizacijske vrijednosti.³³

Crna Gora se nalazila u specifičnoj situaciji, s obzirom na to da se od 1997. godine pa sve do obnove nezavisnosti 2006. godine postepeno odvajala od čvrstog zagrljaja Beograda — zagrljaja koji je vidno oslabio nakon demokratskih promjena 2000. godine u Srbiji. U tom smislu Srbija predstavlja fenomen, jer su joj nezavisnost i međunarodno priznanje, kao i članstvo u Ujedinjenim nacijama, donijele ostale republike bivše SFRJ, te na samom kraju — Crna Gora.³⁴

Nakon čitave decenije konflikata koji su se odvijali devedesetih godina prošlog vijeka na Balkanu, Crna Gora je na mirno održanom referendumu 2006. godine obnovila svoju nezavisnost, priznatu još 1878. godine na Berlinskom kongresu.

Ubrzo poslije referenduma, *Deklaracijom o nezavisnosti* koju je donijela Skupština Crne Gore, zacrtana su dva ključna strateška spoljnopolitička cilja: članstvo u NATO-u i u Evropskoj uniji. Poštovanje nacionalnih i vjerskih osjećanja, doprinos dobrosusjedskim odnosima i saradnji, pa time i regionalnoj bezbjednosti, postali su prepoznatljiva vrijednost politike, suverene i međunarodno priznate, obnovljene crnogorske države. Kao država duge tradicije, osim na Zapadnom Balkanu i jugoistoku Evrope, Crna Gora ima važnu geostratešku poziciju i na Mediteranu. Njenim priključenjem Alijansa geopolitički i bezbjednosno zaokružuje cjelokupnu sjevernu mediteransku obalu. Sa svojim geografskim položajem u regionu (istorijski prepoznatom po nestabilnosti), kao i sa svojom obalom na Jadranu, odnosno Mediteranu, Crna Gora čini kariku koja je nedostajala evroatlantskom klubu — time se jača stabilnost regiona i otvara perspektiva za završni krug proširenja Alijanse na Zapadnom Balkanu.

³³ Vujadinović, D., Veljak, L., Goati, V., Pavićević, V., ur. *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora, Hrvatska — Civilno društvo i politička kultura*, Beograd: CEDET, 2004, vidi str. 143–168.

³⁴ Franjo Topić, član Predsjedništva Međunarodne panevropske unije, iz PEU Bosne i Hercegovine, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu, 22. 9. 2018, čiji je organizator bila Crnogorska panevropska unija.

Prevazilaženje atavističkih instinkata i zarobljenosti istorijom jeste preduslov za funkcionisanje regiona kao stabilnog i prirodnog dijela evroatlantske zajednice; on će biti pouzdan partner u rješavanju globalnih izazova, a ne predmet međunarodnih konferencija i intervencija.

Stoga, bez dileme, najveće dostignuće savremene Crne Gore nakon obnove nezavisnosti jeste to što se prijemom u Alijansu Crna Gora po prvi put u svojoj dugoj istoriji geopolitički izmješta iz zone tradicionalno nestabilnog Zapadnog Balkana i prelazi u sferu bezbjednog polja evroatlantskog uticaja. Ostvarenje tog strateškog cilja je, nakon obnove nezavisnosti, najveći uspjeh spoljne politike savremene Crne Gore.

Nakon ovog, drugi strateški cilj savremene crnogorske spoljne politike jeste Evropska unija koja i dalje čini dio svijeta u kojem nastaje najviše BDP-a; razvijene evropske zemlje poput Njemačke i Holandije (agroekonomija) među najvećim su izvoznicima u svijetu, dok je Velika Britanija, odnosno London (iako sada van EU), nesumnjivo i dalje neprikosnoveni svjetski finansijski centar.

Ovdje, svakako, ima mjesta istorijskoj digresiji koja ukazuje na činjenicu da su dva ključna događaja za sudbinu savremene Evrope bila upravo dva svjetska rata, a jedine tri zemlje koje nijesu mogle biti uključene u nekadašnju evropsku zajednicu država — Rusija (SSSR iz 1917. g.) zbog ogromne teritorije na azijskom kontinentu, Turska zato što se veći dio njezne teritorije nalazi u Aziji, i Velika Britanija — zato što je tokom dužeg perioda kolonijalno vladala svijetom, a danas napušta Evropsku uniju.³⁵

Odras evrocentrizma na svijet i dalje je veoma jak. Posebno su izraženi njegovi efekti na lokalcentrizam koji postoji na Zapadnom Balkanu. Proces oslobađanja od balkanskog centrizma, izvjesno, trajaće još dugo i moguće je jedino kroz integracije, podsticanje transparentnosti i kulture vladavine prava, otvaranje ekonomije, promjenu obrazovnog sistema i niza drugih reformi koje treba sprovesti. Svakako da je glavni preduslov za to dostignuti stepen bezbjednosti i stabilnosti.

Realno, to bi moralo otvoriti pitanje bržeg i snažnijeg evropskog prisustva na Zapadnom Balkanu kroz energičniji strateški pristup, umjesto dugotrajnog i prilično neizvjesnog, nedovoljno optimističkog procesa pridruživanja.

³⁵ Alain Terenoair, predsjednik IPEU, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu 22. 9. 2018, na kojoj je organizator bila Crnogorska panevropska unija.

Stoga bi jasna poruka upućena prema Evropskoj uniji morala biti da je neophodan njen aktivniji i konkretniji angažman na prostoru Zapadnog Balkana, i to bar iz dva razloga. Prvi je unapređenje stanja u regionu, a drugi je potreba Evropske unije zbog nje same.

Sa snažnijim reformama unutar Zapadnog Balkana, s njegovim neposrednijim uključivanjem u evroatlantsku političku, bezbjednosnu i naročito ekonomsku arhitekturu, Zapadni Balkan bi, umjesto opterećenosti zbog osjećaja da se nalazi na periferiji, mogao postati prostor od značaja, ali i šansa za Evropsku uniju (posebno iz razloga što Evropu može neposrednije i korisnije povezivati s Bliskim istokom i Azijom). Naročito bi u tom pogledu bilo značajno da zemlje Zapadnog Balkana same pokažu spremnost i zrelost i pokušaju definisanja zajedničke vizije evropske perspektive regiona.³⁶

Iskusni Terrenoire³⁷ nedavno je kazao da zemljama kao što je Crna Gora treba ponuditi određenu vrstu pretformule pristupanja kako bi se aktivno uključile u proces kreiranja zajedničke spoljne i bezbjednosne politike EU. Istakao je da je u ovakvim kriznim vremenima neophodno uključiti sve evropske vlade kako se ne bi aktivirali stari rivaliteti i destabilizovala Unija. Potrebno je, kako je kazao, izgraditi iznova projekat EU kako bi Evropljani konačno mogli stvarno živjeti zajedno u bezbjednosti i progresu.

Primjereno je ovom prilikom podsjetiti na izjave nekih članova Evropskog parlamenta koji, između ostalog, kažu „da je jedna od najboljih politika EU — politika proširenja, koja je doživjela vrhunac 2004-e, kad je u članstvo primljeno 10 zemalja, nakon toga nastupa pad i danas se to žalost ne može nazvati uspješnom evropskom politikom. Takođe je prošle godine Juncker ‘prštao’ od optimizma oko proširenja, ove godine se kod njega osjetio zamor od te teme. Danas u EU 66% građana ne percipira nezaposlenost kao najveći problem, nakon terorističkih akata i ilegalnih migracija to je sada bezbjednost, koja je dugo godina u EU bila na margini, dok su dominirale ekonomske, privredne, socijalne i neke druge teme, te da EU nije entitet, nego medij, smatraju pojedini ‘evroparlamentarci’.“³⁸

³⁶ Manojlović, Mirjana, *Crna Gora u balkanskoj politici Nikolaja I*, str. 238–239.

³⁷ Alain Terenoair, predsjednik IPEU, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu 22. 9. 2018, na kojoj je organizator bila Crnogorska panevropska unija.

³⁸ Tonino Picula, zastupnik Republike Hrvatske u Evropskom parlamentu, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu 22. 9. 2018, na kojoj je organizator bila Crnogorska PEU.

Nesumnjivo, najveća dobit od postanka EU jeste očuvani mir. Mir, naravno, nije sve, ali bez mira *nema ničega*. A trajnog mira u Evropi nema bez uključivanja svih zemalja Zapadnog Balkana u EU.³⁹

Očigledno je da se danas EU nalazi između dva procesa, od kojih je jedan unionistički, a drugi u zamahu jakih snaga koje su nekada bile na rubu, a sada su *mainstream* koji želi ukinuti EU. EU, koja naredne godine ima evropske izbore, predstavlja zajednicu država, tako da su, u stvari, pravi izbori u EU nacionalni izbori u ključnim državama članicama. Izlaznost na izbore u EU do sada je bila jako mala, sada raste, i to zahvaljujući onima koji uglavnom neće biti na EU projektu. Danas se u EU razgovara kako da zemlje Zapadnog Balkana pristupe Uniji, ali se nikad nije razgovaralo o tome kako će neke zemlje napustiti EU, što se sada događa sa Velikom Britanijom.⁴⁰

Knezović navodi: „Geografska pozicija i karakteristike regije, ali i njezine temeljne klimatske, demografske i mnoge druge odrednice, u velikoj su mjeri determinirale strateški značaj Jugoistočne Europe te dovele do toga da je praktički nezamislivo promišljati sigurnost u ovoj regiji bez uzimanja u obzir kompleksne isprepletanosti vanjskih i unutarnjih faktora i njihovog utjecaja na proces regionalne konsolidacije.“⁴¹

Simurdić smatra da „iako zahtevna i naizgled neostvariva, regionalna saradnja nema alternativu. EU, koliko god bila u krizi, ona i dalje predstavlja najuspješniji mirovni, ekonomski, pa i politički projekat u istoriji našeg kontinenta... Specifični problemi ovog postkonfliktnog regiona imaju veće šanse da budu rešeni ukoliko postanu deo šireg okvira pristupne strategije Evropske unije. SAD i EU duži niz godina ne pokazuju inicijativu i inovativni pristup za ovaj region, pa zainteresovani akteri relativno lako osvajaju prostor koji im je ostavljen“.⁴²

³⁹ Franjo Topić, član Predsjedništva Međunarodne paneropske unije, iz PEU Bosne i Hercegovine, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu, 22. 9. 2018, čiji je organizator bila Crnogorska panevropska unija.

⁴⁰ Tonino Picula, zastupnik Republike Hrvatske u Evropskom parlamentu, obraćanje na konferenciji Panevropske unije u Zagrebu, 22. 9. 2018, na kojoj je organizator bila Crnogorska PEU.

⁴¹ Knezović, Sandro, *Konsolidacija u Jugoistočnoj Evropi: utjecaj vanjskih i unutarnjih faktora*, Politička kultura, Zagreb, 2012, str. 9.

⁴² Simurdić, Milan, „Region između geografije i geopolitike“, *Zapadni Balkan između geografije i geopolitike, Spoljnopolitičke sveske*, 01/2016, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2016, str. 3–4.

U tom smislu postoji situacija (da): „Delegacija Jedinствене Rusije na visokom nivou, stranke predsednika Putina, dolazi u posetu Crnoj Gori kako bi unapredila međusobne odnose u vreme njenih priprema da pristupi NATO-u. Tokom posete su predviđeni razgovori sa proruskim strankama, verskim liderima, nevladinim organizacijama, poslovnim krugovima, medijima i ruskom dijasporom u Crnoj Gori. U isto vreme, na hiljade Crnogoraca učestvuje u online referendumu o vojnom statusu zemlje, koji je organizovala jedna prorуска nevladina organizacija. Time se vrši pritisak na Vladu da se održi referendum o pristupanju NATO.“⁴³

Prisustvo važnih geopolitičkih igrača sa Istoka vidljivo je i u čitavom regionu, na različitim nivoima ostvarenog uticaja i u potencijalima za njegovo jačanje. Posebno važan uticaj na Zapadnom Balkanu, osim Rusije, ima Turska, a u novije vrijeme ekonomski i Kina, mada zasad još ne u tolikoj mjeri. Rusija ima nesrazmjerno veći uticaj na prilike u Crnoj Gori u odnosu na druge države, s obzirom na to da je većinski dio stanovništva Crne Gore pravoslavne vjeroispovijesti, da postoje istorijski snažno utemeljeni odnosi između dvije države, te posebne političke veze pojedinih krugova u zemlji sa predstavnicima proruskih partija i pokreta u Srbiji. Pored toga, Rusija raspolaže ogromnim vojnim potencijalom, razvijenom obavještajnom mrežom, kao i solidnim ekonomskim potencijalom. Sve navedeno dodatno dobija na ozbiljnosti kada se nadoveže na geopolitičko i djelimično ideološko suprotstavljanje Rusije Zapadu, te posljedično — svim državama koje su mu bliske.

Neočekivana i, sudeći po nastalim posljedicama, veoma teška migrantska kriza započeta još 2015. godine, unijela je novu dinamiku u odnose Evropske unije i regiona. „Nesnalaženje, kaos i odsustvo solidarnosti i jedinstvene politike prema stotinama hiljada izbeglica i migranata pokazali su da je Evropska unija u gorem stanju, nego što se ranije pretpostavljalo... Da bi podstakla posustalo proširenje na Balkan, ali i pružila dodatne mogućnosti za regionalnu saradnju, Evropska unija je 2014-e godine pokrenula tzv. Berlinski proces. Na samitima EU i Zapadnog Balkana, prvo u Berlinu u avgustu iste godine, a onda u Beču godinu dana kasnije, EU je obećala pomoć, ali i zahtevala sadržajnu međusobnu saradnju partnera sa Balkana u vezi sa infrastrukturnim regionalnim projektima u saobraćaju i

⁴³ Minić, Jelica, „Medijska slika Zapadnog Balkana“, *Zapadni Balkan između geografije i geopolitike, Spoljnopolitičke sveske*, 01/2016, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2016, str. 21–22.

energetici... Najveći problem spoljašnjeg konteksta za zemlje koje su u procesu integracije u EU jeste višestruka i duboka 'kriza Evropske unije' koja već nekoliko godina nije u stanju da nađe rešenja ni za ekonomsku, ni za institucionalnu krizu, kao ni za one koje se tiču sopstvenog identiteta, demokratskog deficita i političkog vođstva.⁴⁴

Stoga, „ispravna percepcija odnosa unutarnjih i vanjskih faktora na sigurnosnu sliku Jugoistočne Europe, kako s jedne tako i s druge strane, a ponajprije obostrana svijest o važnosti daljnjeg unapređenja suradnje s ciljem osiguranja stabilnog i dugoročnog razvoja ovih prostora, bila je i ostatak će suštinskom za daljnji napredak. U tome smislu potrebno je uložiti dodatne napore za unapređenje dinamike reformskih procesa u zemljama regije, ali i unutar EU učvrstiti politički konsensus o 'europskoj perspektivi' ovog dijela Europe kako bi se u potpunosti osigurala ireverzibilnost i uspješno okončanje njihovih integracijskih procesa te, samim time, i izvornog projekta ujedinjenja Europe.“⁴⁵

Bez dileme, nakon svega iznesenog, jedina prava perspektiva za Crnu Goru jesu Evropa i Evropska unija, pa i onda kada se ona nalazi u problemima i bez obzira na to što se u njoj u perspektivi bude događalo. Da li će to biti geopolitički jedinstven evroatlantski prostor ili će se graditi posebna evropska odbrambena i bezbjednosna politika za Evropu od Atlantika do Urala — za male zemlje jugoistoka Evrope sa mladom demokratijom, okrenute evropskim ciljevima i vrijednostima, drugi izbor ne bi trebalo da postoji.

*

Prevazilaženje atavističkih instinkata i zarobljenosti istorijom jeste predušlov za funkcionisanje regiona kao stabilnog i prirodnog dijela evroatlantske zajednice, regiona koji će biti pouzdan partner u rješavanju globalnih izazova, a ne predmet međunarodnih konferencija i intervencija.

⁴⁴ Teokarević, Jovan, „Skroman napredak ka sve manje poželjnoj Evropskoj uniji: Zapadni Balkan u evropskim integracijama 2015–16-e godine“, *Zapadni Balkan između geografije i geopolitike, Spoljnopolitičke sveske*, 01/2016, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2016, str. 7–14.

⁴⁵ Knezović, Sandro, *Konsolidacija u Jugoistočnoj Evropi: utjecaj vanjskih i unutarnjih faktora*, str. 178.

Stoga, bez dileme, najveće dostignuće savremene Crne Gore nakon obnove nezavisnosti jeste to što se prijemom u Alijansu Crna Gora, po prvi put u svojoj dugoj historiji, geopolitički izmješta iz zone tradicionalno nestabilnog Zapadnog Balkana i prelazi u sferu bezbjednog polja evroatlantskog uticaja.

Ostvarenje tog strateškog cilja je, nakon obnove nezavisnosti, najveći uspjeh spoljne politike savremene Crne Gore. Time i budućim članstvom u EU ova mala zemlja na jugoistoku Evrope mijenja svoj civilizacijski ambijent u kojem se tokom svoje duge i burne historije nalazila i zbog čega je dugo bila na niskom nivou demokratskog i ekonomskog razvoja.

LITERATURA I IZVORI

- [1] Altmann, F-L., Brey, H., Deimel, J., Meurs, v. W., Reljić, D., Tannas, M., Conference report: *The Western Balkans: Interests and Policies of the EU, Russia and Turkey* Panel II: *Assessing EU Policies Towards the Western Balkans*, Berlin, 2014, https://www.sogde.org/wp-content/uploads/2015/04/conference_report_sog_western_balkans.pdf, 2018.
- [2] Bajza, J., *Crnogorsko pitanje*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2011.
- [3] Banac, I., *Raspad Jugoslavije — eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*, Durieux, Zagreb, 2001.
- [4] *Berlinski kongres 1878. i Majski referendum 2006*, Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2016.
- [5] Bechev, D., *Russia in the Balkans: How should the EU respond?*, Brussels, 2015.
- [6] Bekić, D., *Jugoslavija u hladnom ratu (Odnosi sa velikim silama 1949–1955)*, Globus, Zagreb, 1988.
- [7] Bisenić, D., „Kralj Nikola prvi u Evropi nudio bazu SAD“, <https://www.danas.rs/svet/kralj-nikola-prvi-u-evropi-nudio-bazu-sad/>, *Danas*, 23. septembar 2018.
- [8] Braudel, F. *Mediteran i mediteranski svijet u doba Filipa II*, tom II, CID, Podgorica — Geopoetika, Beograd, 2001.
- [9] Brzezinski, Z., *Velika šahovska tabla*, Romanov, B. Luka — CID, Podgorica, 2001.
- [10] Cagaptay, S., *Novi Sultan*, PROFIL, Zagreb, 2017.
- [11] Chomsky, N., *Intervencije*, Rubikon d.o.o., Novi Sad, 2009.
- [12] CIA, *The World Factbook*, 2011, Washington D. C., 2011.
- [13] Cikotić, S., Muslimović, F., *NATO i sigurnost Evrope*, „KRUG 99“, Sarajevo, 2018.
- [14] Čehulić-Vukadinović, L., *Euroatlantizam*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
- [15] Čehulić, L., Vukadinović, R., *Politika evropskih integracija*, Topical, Zagreb, 2005.
- [16] Čehulić, L., Grizold, A., *Međunarodna sigurnost i NATO u novom svjetskom poretku*, FPZ, Zagreb, 2006.

-
- [17] Davutoglu, A., „Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring“, v.: Jeremić, V., (ur.), *Horizons*, no. 1, Beograd, 2014.
- [18] *Deklaracija nezavisne Republike Crne Gore* („Sl. list CG“, br. 36/06).
- [19] Evans, G., Newnham, J., *Dictionary of International Relations*, Penguin books, London, 1998.
- [20] Gentilini, F., *Nedokučivi Balkan*, Hesperia, Beograd, 2007.
- [21] Glenny, M., *The Balkans, Nationalism, WAR and the Great Powers*, London, Granta Books, 2000.
- [22] Grizold, A., *Međunarodna sigurnost: teorijsko-institucionalni okvir*, FPZ — Sveučilište u Zagrebu, 1998.
- [23] Holbrook, R., *To end a war*, Random House, New York, 1998.
- [24] Huntington, S. P., *Treći talas*, NIP Politička kultura — CID, Podgorica, 2004.
- [25] *Istorijski leksikon Crne Gore*, Daily Press, Podgorica, 2006.
- [26] Jovanović, R., *Crna Gora i velike sile 1856–1860*, Istorijski institut SR Crne Gore, Titograd, 1983.
- [27] Keković, V., *25 godina poslije*, Crnogorska izdanja — Montenegro editions, Podgorica, 2014.
- [28] Kennedy, P., *Uspomina i pad velikih sila*, Službeni list SCG i CID, Podgorica, 2003.
- [29] Knezović, S., *Konsolidacija u Jugoistočnoj Evropi: utjecaj vanjskih i unutarnjih faktora*, Politička kultura, Zagreb, 2012.
- [30] Koneska, C., *Faktor koji nedostaje u saradnji u oblasti bezbjednosti na Zapadnom Balkanu*, V.: Hadžić, M. (ur.), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2007–2008.
- [31] Kostovicova, D., *Slabost države na Zapadnom Balkanu kao prijetnja bezbjednosti: Pristup Evropske unije i globalna perspektiva*, V.: Hadžić, M. (ur.), Centar za civilno — vojne odnose, Beograd, 2007–2008.
- [32] Kovačević, Ž., *Amerika i raspad Jugoslavije*, IP „Filip Višnjić“, Beograd, 2007.
- [33] Manojlović, M., „Crna Gora u balkanskoj politici Nikolaja I“, *Matica crnogorska, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, br. 69, Podgorica 2017.
- [34] Mesić, S., *Kako je srušena Jugoslavija*, MIISLAVPRESS, Zagreb, 1994.
- [35] Ministarstvo inostranih djela, *Zbornik dokumenata (1879–1919)*, CID, Podgorica, 2007.
- [36] Minić, J., „Medijska slika Zapadnog Balkana“, *Zapadni Balkan između geografije i geopolitike, Spoljnopolitičke sveske*, 01/2016, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2016.
- [37] Morgenthau, H., *Teorija međunarodne politike*, CID, Podgorica, 2014.
- [38] Nikčević, D., V., *Duklja i Prevalitana*, Matica crnogorska, Podgorica, 2012.
- [39] Pavićević, B., *Istorija Crne Gore — Četvrta knjiga*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2004.
- [40] Perazić, G., Raspopović, R., *Međunarodni ugovori Crne Gore*, Pobjeda, Podgorica, 1992.
- [41] Picula, T., *Obraćanje na konferenciji Panevropske unije*, Zagreb, 2018.
- [42] Pokret za neutralnost, *Misija Pokreta za neutralnost*, www.mnmne.org.
- [43] Putinova stranka, <http://www.vijesti.me/vijesti/putinova-stranka-se-oslanja-na-marginalce-887562>.

- [44] Radojičić, B., *Geografske osnove viševjekovne državnosti Crne Gore*, u: Božidar Nikolić (ur.), *Crna Gora od iskona*, Dukljanska akademija nauke i umjestnosti, Podgorica, 2010.
- [45] Rastoder, Š., *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, Istorijski institut Crne Gore, Almanah, Podgorica, 2004.
- [46] *Rezolucija o načinu, kvalitetu i dinamici procesa integracija Crne Gore u Evropsku uniju* („Sl. list CG“ br. 1/14).
- [47] *Rezolucija o podršci integraciji Crne Gore u NATO* („Sl. list CG“ br. 54/15).
- [48] Rogozin, D., intervju, <http://www.kurir.rs/planeta/dmitrij-rogozin-crna-gora-ce-zazaliti-clanak-2092459>.
- [49] Rot, M., *Zapadni Balkan napreduje, ali ima još puno posla*, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/606208/HAOS-U-PARIZU-U-pucnjavama-i-eksplozijama-vise-od-150-mrtvih-ubijeno-pet-terorista>, 13. 11. 2015.
- [50] Rotković, R., *Kraljevina Vojislavljevića XI–XII vijeka*, Print, Podgorica, 1999.
- [51] Servan-Schreiber, J. J., *Svjetski izazov*, Globus, Zagreb, 1980.
- [52] Service, R., *Povijest suvremene Rusije*, Sandorf, Zagreb, 2014.
- [53] Simurdić, M., „Region između geografije i geopolitike“, *Zapadni Balkan između geografije i geopolitike, Spoljnopolitičke sveske*, 01/2016, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2016.
- [54] Südländ v. L. (Ivo Pilar), *Južnoslavensko pitanje — prikaz cjelokupnog pitanja*, Hrvatska demokratska stranka, Varaždin, 1990.
- [55] *Svetska enciklopedija mira*, Zavod za užbenike i nastavna sredstva, Centar za demokratiju, Gutenbergova galaksija, Beograd, 1999.
- [56] Teokarević, J., „Skroman napredak ka sve manje poželjnoj Evropskoj uniji: Zapadni Balkan u evropskim integracijama 2015–16-e godine“, *Zapadni Balkan između geografije i geopolitike, Spoljnopolitičke sveske*, 01/2016, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2016.
- [57] Terenoair, A., *Obraćanje na konferenciji Panevropske unije*, Zagreb, 2018.
- [58] Thucydides, *Povijest Peloponeskog rata*, Dereta, Beograd, 1991.
- [59] Tindemans, L., sa grupom autora, *Nedovršeni mir*, Hrvatski Helsinški odbor za ljudska prava i Pravni centar FOD BiH, Sarajevo, 1997.
- [60] Todorova, M., *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1999.
- [61] Topić, F., *Obraćanje na konferenciji Panevropske unije*, Zagreb, 2018.
- [62] *Ustav Crne Gore* („Sl. list CG“ br. 1/07, proglašen 22. 10. 2007. godine).
- [63] Vučinić, B., *Bezbjednosne integracije Zapadnog Balkana*, CID, Podgorica, 2017.
- [64] Vučinić, M., „Pismo Vudrou Vilsonu predsjedniku SAD“, *Crnogorski anali*, 2, Crnogorski kulturni forum, Cetinje, 2013.
- [65] Vujadinović, D., Veljak, L., Goati, V., Pavićević, V., *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora, Hrvatska — Civilno društvo i politička kultura*, CE-DET, Beograd, 2004.
- [66] Vurušić, V., *Makedonija na povijesnoj prekretnici*, Jutarnji list, Zagreb, 18. septembar 2018.

Boro VUČINIĆ

MONTENEGRO GEOPOLITICALLY IN THE EUROATLANTIC
SPHERE OF INFLUENCE

Summary

After a decade of conflicts in the Balkans, which took place in the 1990s, Montenegro restored its independence in a peacefully held referendum in 2006, recognized in 1878 at the Berlin Congress. This was a strategically important, visionary decision, by which Montenegro, as an independent state entity, showed maturity to take responsibility for its future and become more involved in the membership of a larger number of regional cooperation initiatives through a wider process of Euro-Atlantic political and security integration. If by any chance did not achieve this greatest national goal, which was expressed by a strong sovereignty movement, Montenegro would definitely and forever remain only a footnote in world history. After the renewal of the independence of the greatest achievement of the modern Montenegrin state, it is admission to NATO, when Montenegro is for the first time in its long history geopolitically displaced from the zone of traditionally unstable Western Balkans and went into the sphere of the security field of Euro-Atlantic influence.

Key words: *Montenegro, Balkan, conflicts, referendum, geopolitics, EU integrations, NATO*